

HÜQUQ VƏ İQTİSADİYYAT

İQTİSADİ SİYASƏTİN KONSTITUSİYA ƏSASLARI

Günay Məmmədova*

Xülasə

Məqalədə qeyd olunur ki, dövlətin iqtisadi siyasətinin, ölkənin iqtisadi fəaliyyətinin əsasını konstitusiyaya hüququ təşkil edir. Daha sonra məlum olur ki, müasir sosial dövlətlərdə iqtisadi konstitusiyalar sosial yönümlü bazar iqtisadiyyatının konstitusiyaya-hüquqi əsasına çevrilmişdir. Bundan əlavə, “iqtisadi konstitusionalizm” termininə də rast gəlinir. Bu gün konstitusiyalar sosial-iqtisadi münasibətləri qoruyur və inkişaf etdirir. Sonda bildirilir ki, dövlətin iqtisadi siyasəti qısamüddətli və uzunmüddətli olmaqla yanaşı, iqtisadi məqsədəuyğunluğu ilə yanaşı, dövlətin konstitusiyaya quruluşunun reallıqlarını da əks etdirir. Bu isə onu göstərir ki, konstitusiyanın iqtisadi sahədə müddəaları ümumiləşdirilmiş və sosial əhəmiyyətli tənziqləmə potensialına malikdir.

***Açar sözlər:** iqtisadi siyasət, konstitusiyaya-hüquqi əsasları, qanunvericilik aktları, bazar iqtisadiyyatı, konstitusionalizm, iqtisadi islahatlar*

Dövlətin iqtisadi siyasətinin, ölkənin iqtisadi fəaliyyətinin əsasını konstitusiyaya hüququ təşkil edir. Konstitusiyaya hüququ əsasən dövlətin iqtisadi sisteminin əsaslarını möhkəmləndirir, iqtisadiyyatın müvafiq tipini və iqtisadi fəaliyyətinin başlanğıc qaydalarını əks etdirir. Konstitusiyalar insanın iqtisadiyyatında vəziyyətini, təsərrüfatın bütövlükdə təşkilini, dövlətdə iqtisadi fəaliyyətin forma və metodlarının həvəsləndirilməsini təsbit edir. Konstitusiyaya normalarında göstərilir ki, dövlət iqtisadi fəaliyyətin iştirakçılarının müvafiq imkan və fəaliyyətlərinin qanuna uyğun həyata keçirilməsini təmin edir.

Dövlət iqtisadi siyasətinin konstitusiyaya əsasları ilə bağlı hələ XX əsrin əvvəllərində Avropada “iqtisadi konstitusiyaya” termini də əmələ gəlmişdir. Rusiyalı tədqiqatçı hüquq elmləri namizədi V.P.Kapış göstərir ki, “iqtisadi konstitusiyaya konsepsiyası yalnız dövlətin iqtisadiyyata təsiri məsələsini deyil, iqtisadiyyat sahəsində dövlət tənziqləməsinin həddlərinin müəyyənləşməsinə də münəcər edilir. “İqtisadi konstitusiyaların mühüm komponentlərindən biri hüquq və azadlıqların xüsusi qrup kimi iqtisadi hüquq və azadlıqlar, mülkiyyət hüququ kimi iqtisadi fəaliyyət azadlığı, həmçinin əmək və kapitalın qarşılıqlı münasibətləri məsələləridir”. [1, s.5] Müəllif haqlı olaraq hüquq və azadlıqların həddlərinin və onların konstitusiyaya təminatı formalarının araşdırılmasının iqtisadi konstitusiyaların bu aspektinin konkretləşməsinə imkan verdiyini qeyd edir.

Qərbi Avropa ölkələrində milli konstitusiyaların və iqtisadi konstitusiyaların müxtəlif aspektlərini araşdıran tədqiqatçılar meydana gəlmişdir. “XX əsrin 90-cı illərində Avropada konkret iqtisadi konstitusiyaların milli modellərinin tədqiqinə dair alimlər çox sayda əsərlər yazdılar. Bunlar iqtisadi sahəyə tətbiq

* Bakı Dövlət Universiteti

edilən hüquqi dövlət nəzəriyyələrinin təftişi idi. Həmin tədqiqat əsərləri müəyyən ölkələrin reallıqlarına uyğunlaşmış “iqtisadi konstitusiyaya konsepsiyalarının milli şərhinə imkan verdi”. [1, s.7] Bütün bunlar konstitusiyaların iqtisadi müdəcələlərinin dövlət siyasəti əsasında həyata keçirilməsinə şərait yaratdı.

Müasir sosial dövlətlərdə iqtisadi konstitusiyalar ictimai yönümlü bazar iqtisadiyyatının konstitusiyaya-hüquqi əsaslarına çevrilmişlər. Bundan başqa “iqtisadi konstitusionalizm” termininə də təsadüf olunur. Bu gün konstitusiyalar sosial-iqtisadi münasibətləri müdafiə edir və inkişaf etdirir.

Hüquq elmləri doktoru, professor V.İ.Levakin “iqtisadi konstitusionalizm” termininin mahiyyətini belə izah edir: “Əgər konstitusionalizmi geniş mənada konstitusiyaya, idarəetmənin konstitusiyaya metodlarına əsaslanan siyasi sistemin keyfiyyəti kimi nəzərdən keçirmək olursa, iqtisadi konstitusionalizm iqtisadi konstitusiyalara əsaslanan (iqtisadi münasibətləri bilavasitə və bilavasitə konstitusiyaya məhkəməsinin qərarları, milli konstitusiyaların bölmələri, instutları, normaları ilə tənzim edən) iqtisadi sistemləri əks etdirən spesifik anlayışdır”. [2, s.123]

Rusiyalı tədqiqatçı professor N.S.Bondar “konstitusiyaya iqtisadiyyatı”, “iqtisadi konstitusiyaya” və “iqtisadi konstitusionalizm” kateqoriyalarının qarşılıqlı münasibətlərini təhlil etmişdir. İqtisadi konstitusionalizmin və dövlət iqtisadi siyasətinin əsasında sosial iqtisadi inkişafın normativ-hüquqi bazası olan konstitusiyaya durur. N.S.Bondarın tədqiqatının mərkəzində “dövlətin konstitusional sosial yönümlü iqtisadi təşkilinin formalaşması və fəaliyyəti prosesi” durur. [3, s.24]

Dövlətin iqtisadi siyasətinin konstitusiyaya əsası beynəlxalq rəqabət şəraitində iqtisadiyyatın inkişafı səviyyəsini ifadə edir. Dövlətin iqtisadi siyasətinə ölkənin iqtisadi şəraiti və iqtisadi tərəkür səviyyəsi təsir edir, bu siyasət o zaman səmərəli fəaliyyət göstərir ki, ölkənin sosial-siyasi, iqtisadi potensialı güclü olsun. Eyni zamanda dövlətin iqtisadi siyasəti ölkənin siyasi kursunun reallaşmasında ciddi təsir göstərir. Həmin siyasət hökumətin, xalqın, dövlətin maraqlarını, baxışlarını özündə əks etdirir.

“1. İqtisadi siyasət həmişə iki mühüm faktorun təsiri altında formalaşır: daima dəyişən təsərrüfat şəraiti və iqtisadi tərəkür səviyyəsi. Bu iki faktor qarşılıqlı asılı olsa da nisbi sərbəstliyə malikdirlər. Cəmiyyətin inkişaf səviyyəsi yüksəldikcə iqtisadi tərəkür dəyişir, çünki dəyərlər haqqında təsəvvürlər dəyişir. Beləliklə hətta ənənəvi vəzifələri, yeni dəyərlər prizmasından həll etməyə çalışırlar.

2. İqtisadi siyasət ölkənin reallıqları ilə uzlaşdırıldıqda, o cümlədən siyasi qüvvələr nisbəti, istehsal-texniki potensial, sosial şərait, ümumdövlət və yerli idarəetmədə institusional qaydalar və s. nəzərə alındıqda daha effektiv olur.

3. İqtisadi siyasət ölkənin qlobal maraqlarının və ona müvafiq formalaşdırılan dövlətin siyasi kursunun təmin edilməsinin həlledici vasitəsidir. Başqa sözlə iqtisadi siyasət ümumi, milli qlobal siyasətin tamamlayıcısıdır”. [4, s.13]

İqtisadi siyasət konstitusiyada təsbit olunmuş daxili, xarici siyasəti, milli ideologiya ilə sıx bağlıdır. Geniş mənada “dövlətin iqtisadi siyasətinə sosial struktur, investision, regional, aqrar, sənaye, elmi-texniki, anti-inhisar, ekoloji,

bank, qiymət siyasəti daxildir”. [5, s.17] Beləliklə, dövlətin, hökumətin həyata keçirdiyi, konstitusion qanunlara əsaslanan iqtisadi siyasəti ölkənin iqtisadi inkişafının ümumi xəttini müəyyənləşdirir.

Dövlətin iqtisadi siyasəti konstitusiyaya qanunları, prezident fərmanları və sərəncamları, hökumətin qərarları, digər normativ aktlar vasitəsilə həyata keçirilir. Dövlətin iqtisadi siyasəti qısa müddətli və uzunmüddətli olur.

Dövlətlər təkcə daxili deyil, xarici iqtisadi siyasət vasitəsilə dünya bazarlarına yüksək texnologiyalı mallarını qlobal informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının uyğun mövqelərini təmin edir, qlobal rəqabətə davamlı iqtisadi yüksəlişə, qlobal iqtisadi məkana inteqrasiyaya nail olmağa cəhd edirlər. Bununla da dünyada qlobal iqtisadi nizam formalaşır. Dövlətin milli iqtisadi siyasəti beynəlxalq təcrübə nəzərə alınmaqla həyata keçirilir. Bütün bunların əsasında konstitusiyaya və qanunvericilik aktları durur.

Dövlətin iqtisadi siyasətinin reallaşması probleminin əsas rolu uzun müddətli iqtisadi siyasəti təmin edən qiymət sabitliyinin təmin olunmasıdır. Bu halda bankların müstəqilliyinin möhkəmləndirilməsi də lazımdır.

İnkişaf etmiş ölkələrdə nikbin ssenari, ümidverici proqnozlar ondan ibarətdir ki, konstitusiyada təsbit olunmuş iqtisadi inkişaf meyllərinə investisiyaların artımı, əsas kapitalın yeniləşməsinin sürətlənməsi, rəqabətə davamlılığın yüksəldilməsi kimi amillərin təsiri də öz ifadəsini tapır.

Dövlətin iqtisadi siyasəti bu və ya digər iqtisadi strategiyaya ilə həyata keçən sosial-iqtisadi proseslərə dövlətin təsirinin metod, forma və vasitələrinin sistemidir. Müasir dövrdə dünyanın bir çox demokratik, sənayecə inkişaf etmiş ölkələrində bazar iqtisadiyyatı ciddi dövlət iqtisadi siyasətinin aparılmasını tələb edir. Müasir dövrdə demokratik rejimli ölkələrdə dövlət iqtisadi siyasətinin əsas vəzifəsi dünya standartlarına uyğun, rəqabətə davamlı milli iqtisadiyyatı yüksək tərəqqiyə çatdırmaqdır. Bütün bunlara isə sahibkarlığın fəaliyyəti üçün əlverişli şəraitin və rəqabətə əsaslanan bazar iqtisadiyyatı mühitinin yaradılması ilə nail olmaq mümkündür.

Məlum olduğu kimi, dövlət və onun konstitusiyası milli iqtisadiyyatda iqtisadi proseslərdə müxtəlif dərəcədə və formalarda iştirak edərək onun tərkib hissəsinə, əsas elementinə çevrilir. Hüquqi və iqtisadi ədəbiyyatda dövlətin iqtisadiyyata təsiri müxtəlif ifadələrlə: “dövlətin iqtisadiyyata müdaxiləsi”, “iqtisadiyyatın dövlət tənzimlənməsi”, “dövlət-inhisarçı tənzimləmə” və nəhayət “dövlətin iqtisadi siyasəti” anlayışları ilə səciyyələnir.

Dövlətin iqtisadi siyasətində hakimiyyətin konstitusiyaya orqanları-prezident, hökumət, parlament, ali məhkəmə, konstitusiyaya məhkəməsi, prezident administrasiyası, mərkəzi bank, prokuratura və s. də iştirak edir.

Ölkənin iqtisadi maraqlarının daşıyıcıları dövlətin iqtisadi siyasətinə təsir edir. İqtisadi maraqlar üzrə birliklər-vətəndaşların, kollektivlərin və hüquqi şəxslərin ittifaqları da dövlətin iqtisadi siyasətinə təsir edir. “İqtisadi maraqlar üzrə birliklərə həmkərlər ittifaqları, sahə, kollektiv, istehlakların hüquqlarının müdafiəsi ittifaqları, sahibkarların ittifaqları və c. aiddir. Onlar üçün ən həyati

vacib, uzunmüddətli iqtisadi maraqlara malik möhkəm və çoxsaylı ittifaqlar da mövcuddur. Belə ittifaqlar dəqiq təşkilati struktura, peşəkər kadrlara malik olub dövlət iqtisadi siyasətinə daim təsir edirlər”. [6, s.49-50]

Dövlətin iqtisadi siyasətinin konstitusiyaya əsasları getdikcə möhkəmlənir. “Hüquqşünaslar və iqtisadçılar konstitusiyaya hüququnu dövlətin iqtisadi siyasətinin mahiyyətini təşkil edən mühüm strateji iqtisadi qərarları qəbul olunmasına təsir edə bilməsini izah etmək üçün öz səylərini birləşdirməyə cəhd edirdilər”. [7, s.35]

Bazar iqtisadiyyatının liberallaşması dövlət tənzimlənməsini yayılması üçün zəruri olan sahələri müəyyən etmək zərurətini tələb edir. Lakin qanunvericilik səviyyəsində əsas aspekt rəqabətədavamlı iqtisadiyyata keçid, dövlət sektorunun konkret tənzimlənməsi mühüm məsələdir. Radikal iqtisadi islahatların reallaşması zamanı iqtisadi şəraitin mürəkkəbləşməsi baş verir. Konstitusiyaya islahatları zamanı qanunvericilik orqanlarının prioritetləri əsasında hakimiyyətin vəhdəti baş verir, qanunverici hakimiyyətin təşkil səmərəli olur, prezident hakimiyyəti daha da möhkəmlənir.

İqtisadi konstitusiyaya konsepsiyası və ya dövlətin iqtisadi siyasətinin konstitusiyaya əsasları ordoliberalizm məktəbinin banisi F.Bömün əsərləri əsasında hüquqi xarakter kəsb edir. F.Böm belə hesab edir ki, sənaye cəmiyyətinin ümum bazar iqtisadiyyatı üçün dəqiq hüquqi əsas lazımdır. F.Böm konstitusiyanın ümumi nəzəriyyəsi konsepsiyası ilə XX əsrdə qəbul edilmiş konstitusiyaya hüququnu əlaqələndirir. O, iqtisadi nəzəriyyələrin kökündə bir tərəfdən konstitusiyaya nəzəriyyəsi, digər tərəfdən ordoliberalizm iqtisadi nəzəriyyəsi tamamilə avtonom olan “iqtisadi konstitusiyaya” hüquqi konsepsiyasının yarandığını göstərir. [8, s.12]

Dövlətin iqtisadi siyasəti özündə konstitusiyaya hüququnun, siyasi və iqtisadi hakimiyyətin vəhdətini əks etdirir. Məhz bu siyasət nəticəsində dövlətin iqtisadi potensialının yüksəlişi baş verir. “Artıq buna görə də iqtisadi münasibətlər özündə konstitusiyaya tənzimlənməsinin mühüm sahəsini əks etdirir, cəmiyyətin iqtisadi inkişafı ilə təbii şəkildə konstitusiyaya probleminə çevrilir”. [9, s.34] Belə halda iqtisadi siyasət dövlətə və konstitusiyaya hüququna əsaslanır. “İqtisadi konstitusiyaya” konsepsiyası da iqtisad nəzəriyyəsi əsasında hüquqi təlim kimi meydana gəlmişdir.

Dövlət özünün yarandığı bütün dövrlərdə iqtisadi münasibətləri tənzim edərək radikal üsul və vasitələrdən istifadə etmişdir. Bu prosesdə daha yaxından iştirak edən konstitusiyaya-hüquqi prinsiplər və konstitusionalizm ideyaları daha incə mexanizmlərlə cəmiyyətin iqtisadi həyatına təsir edə bilər.

Dövlətin iqtisadi siyasətinin konstitusiyaya prinsipləri əsasında Avropa inteqrasiyası yaranmışdır. Avropa İttifaqı ölkələri arasında ümumi bazar, iqtisadi valyuta ittifaqı, iqtisadi fəaliyyətin inkişafının ahəngdarlığı, məşğulluq və həyat səviyyəsinin yüksəldilməsi, üzv dövlətlərin iqtisadi birliyinin gücləndirilməsi onların iqtisadi konstitusiyalarının formalaşması və inkişafına səbəb olmuşdur. Bu ölkələrin fundamental hüquqi normalar sistemi: “a) iqtisadi prosesləri və ona dövlət müdaxiləsinin hüdudlarını tənzimləyir; b) bazarın fəaliyyətinin hüququ

milli məhdudiyətini müəyyən edir”. [10, s.100] Şübhəsiz ki, bu tənzimləmələrdə Avropa İttifaqı Məhkəməsinin qərarları o qədər də ciddi rol oynaya bilmir. Avropa konstitusiyalarının böhranı bu problemə öz mənfi təsirini göstərmişdir.

Nəzəri, normativ və praktiki səviyyələrə malik iqtisadi konstitusiyaya hüquqi nəzəriyyə kimi dövlətin iqtisadiyyata müdaxiləsinin konstitusiyaya hüquqi aspektini təhlil edir. Bu konsepsiya bazar iqtisadiyyatının inkişaf etdiyi ölkələrin siyasətinə müsbət təsir göstərir. Özündə siyasi, iqtisadi və hüquqi aspektləri birləşdirən həmin konsepsiya iqtisadi sahələri hüquqi cəhətdən tənzimlənən ölkələrdə daha səmərəli fəaliyyət göstərir. Dövlətin iqtisadi siyasətinin konstitusiyaya əsasları yüksək yuridik gücə malik ölkələrdə iqtisadi münasibətləri tənzimləyən qanunlar aktıdır.

Dövlətin iqtisadi siyasətinin konstitusiyaya hüquqi aspektini dərinədən öyrənmək üçün hər hansı bir ölkənin iqtisadi sistemlərinin konstitusiyaya əsaslarının araşdırılması çox vacibdir. Tədqiqatçılar bu ideyanın konstitusiyaya hüququnda bir çox variantlarını təqdim edirlər. Rusiyalı tədqiqatçı V.A.Qriqoryeva iqtisadi sistemi konstitusiyaya tənzimlənməsinin obyektini kimi nəzərdən keçirərək onun konstitusiyaya hüquqi çərçivəyə nisbətən daha geniş mənə kəsb etdiyini göstərir. [11, s.34]

Ən çox yayılmış variantlardan biri iqtisadi münasibətləri tənzimləyən yeni müddələrin konstitusiyaya mətninə əlavə edilməsi variantıdır. Rusiyanın Konstitusiyaya hüququ üzrə görkəmli tədqiqatçısı V.Y.Çirkin konstitusiyadan köhnəlmiş müddələrin çıxarılmasını, ona çox sayda əlavələr, düzəlişlər edilməsini təklif edir. Müəllif bunun üçün iqtisadi münasibətlərin qismən xarici konstitusiyaya modellərindən, hətta sovet təcrübəsindən istifadə edilməsini iddia edir. [12, s.199]

Dünya miqyasında dövlətin iqtisadi siyasətinə bağlı olan iki nəzəri və əməli konsepsiya-nümayəndələri V.Oyken, F.Bem, B.Penke, A.Pyustov olan Almaniyanın sosial bazar iqtisadiyyatı modelinin nəzəri metodoloji əsaslarını təşkil edən ordoliberalizm- qayda-qanun, nizam nəzəriyyəsi və 1960-cı ildə ABŞ-da meydana gələn konstitusiyalı iqtisadiyyat nəzəriyyəsi geniş yayılmışdır. İkinci nəzəriyyə keynsçiliyin əleyhinə yaranmışdı. Hər iki nəzəriyyə yeni tipli liberalizm hesab olunur. Ordoliberalizm konstitusiyaya normalarının real ictimai münasibətlərə təsirini nəzərdən keçirirsə, konstitusiyalı iqtisadiyyat ictimai hakimiyyət arasında qarşılıqlı təsiri konstitusiyaya-hüquqi normaların yaradılması əsasında səmərəli iqtisadi münasibətlər qanunla, siyasətlə tənzimlənir. Hər iki nəzəriyyə dövlətin birbaşa müdaxiləsi vasitəsilə bazar iqtisadiyyatının təkmilləşdirilməsinə xidmət edir.

“İqtisadi sistemin konstitusiyaya əsasları” anlayışı müasir iqtisadi münasibətlərinin konstitusiyaya əsaslarının mərkəzi kateqoriyalarından biridir. Konstitusion tənzimləməni real bazar iqtisadiyyatına tətbiq edərkən konstitusiyanın iqtisadi sistemə və dövlətin iqtisadi siyasətinə təsirini öyrənərkən milli spesifikanı nəzərə almaq lazımdır.

Dövlətin iqtisadi siyasəti özündə iqtisadi məqsədə uyğunluqla yanaşı, dövlətin konstitusiyaya strukturunun reallıqlarını da əks etdirir. Bu isə onu göstərir ki, konstitusiyanın müddəaları iqtisadiyyat sahəsində ümumiləşmiş və sosial

əhəmiyyət kəsb edən tənzimləyici potensiala malikdir. Bu siyasət “dövlətin iqtisadi və siyasi fəaliyyətində qanuniləşdirilmiş konstitusiyaya normalarında təcəssüm olunan konstitusiyaya inkişafının səviyyəsilə əldə olunmuş iqtisadi məqsəddə uyğunluğun optimal vəhdəti prinsiplərindən” ibarətdir. [13, s.3]

Konstitusiyaya hüququ və iqtisadiyyatın qarşılıqlı təsiri sahə qanunvericiliyində konstitusiyaya müddəalarının konkretləşməsinə tələb edir. Dövlətin iqtisadi siyasətinin reallaşmasında konstitusiyaya məhkəmələri əsas yer tutur. Konstitusiyaya məhkəməsinin dövlətin iqtisadi siyasətinin hüquqi mövqeyinə təsiri və sosial yönümlü bazar iqtisadiyyatının inkişafında, vətəndaşların sosial-iqtisadi hüquqlarının müdafiəsində konstitusiyaya məhkəməsinin rolu getdikcə artır. Konstitusiyaya məhkəməsi bazar iqtisadiyyatının, dövlətin iqtisadi siyasətinin inkişafında qarşıya çıxan maneələrin aradan qaldırılmasında, “(təsərrüfat subyektlərinin rəqabətin və inhisarçı fəaliyyətin məhdudlaşdırılmasının, kiçik və orta biznesinin inkişafının təmin edilməsinin iqtisadi hüquqlarının müdafiəsinə qarantı olan) hüquqi mövqeyi” güclənməkdədir. Konstitusiyaya məhkəməsinin dövlət iqtisadi siyasətində hüquqi mövqeyi tam dəqiqliklə müəyyən edilir. Məlum olduğu kimi dövlətin iqtisadi siyasətinin əsas vəzifələri aşağıdakılardan ibarətdir:

1. İqtisadi sistemin məhsuldarlığının və səmərəliliyinin təmin edilməsi;
2. Resursların yenidən bölgüsünün səmərəliliyi və nəticələrinin təmin edilməsi;
3. Dövlət xərclərinin maliyyələşdirilməsi və dövlət büdcəsinin formalaşdırılması;
4. İqtisadiyyatda dayanıqlığın, inkişafın dayanıqlığı və tarazlığın təmin edilməsi”

Konstitusiyaya məhkəməsinin təcrübəsi bir sıra prinsipləri fərqləndirməyə imkan verir:

1. İqtisadi fəaliyyətin sərbəstliyini məhdudlaşdıran eyni zamanda ona qarant verən konstitusiyaya prinsipləri;
2. Vəhdanlıq prinsipi;
3. Təsərrüfat subyektlərinin hüquqi bərabərlik prinsipi;
4. Ədalətlik prinsipi;
5. Adekvatlıq, proporsionallıq və məhdudluğun mütənasibliyi prinsipi;
6. İqtisadi fəaliyyətin sabitliyi prinsipi.

Dövlətin iqtisadi siyasəti məhz bu konstitusiyaya prinsipləri vasitəsilə iqtisadi münasibətləri tənzimləyir. Həmin prinsiplər ”konstitusiyaların mətnində, müxtəlif maddələrində yerləşmiş, lakin bir-birilə görünməmiş məntiqi-hüquqi münasibətlərlə bağlanan konstitusiyaya-hüquqi müddəalar, normalar və prinsiplər blokudur” .

Konstitusiyanın iqtisadi fəaliyyəti tənzimləyən müddəaları dövlətin iqtisadi siyasətinin konstitusiyaya əsaslarının təşkil edir. Bu prinsiplər həm də konstitusiyaya nəzarəti orqanların qərar qəbul etməsi prosesində xüsusi rol oynayırlar.

Dövlətin iqtisadi siyasəti təkcə milli deyil, həm də qlobal məqsədlər də güdür, ölkənin dünyanın iqtisadi məkanına inteqrasiyasını təmin edir.

Dövlətin iqtisadi siyasətindən bəhs edərkən iqtisadi hüquqla yanaşı, iqtisadiyyatın konstitusiyaya modeli də diqqəti cəlb edir. Qərbdə buna “iqtisadi siyasətin konstitusiyası” da deyirlər. İqtisadi konstitusiyaya dövlətin iqtisadi siyasətinin hüquqi əsaslarının məğzini təşkil edir. Çünki “normativ aspektdə iqtisadi konstitusiyaya iqtisadi sahədə dövlət və cəmiyyətin qarşılıqlı münasibətlərini, onların qarşılıqlı təsirinin hüdudlarını müəyyən edən, iqtisadi münasibətləri tənzimləyən məntiqi olaraq qarşılıqlı bağlı və sistemli “konstitusiyaya normalarının məcmusudur”. Dövlətin iqtisadi siyasəti problemini daha dərinə dərk etmək üçün “iqtisadiyyatın konstitusiyaya modeli” anlayışını da şərh etmək lazımdır.

Rusiyalı tədqiqatçı Q.M.Andreyeva, iqtisadiyyatın konstitusiyaya modeli dedikdə “bazar, sosialist və keçid iqtisadi modellər çərçivəsində onların konstitusiyaya tərtibatı üçün tətbiq olunan müəyyən institutların, vasitələrin kompleks kimi başa düşür”. [14, s.129] Digər Qərb tədqiqatçıları iqtisadiyyatın konstitusiyaya modellərinin tarixi və müasir konstitusionalizm modellərini (M.Basols Koma), bazar iqtisadiyyatı, kollektiv və totalitar mərkəzləşmiş iqtisadiyyatın modellərini, (M.B.Ruis-Qalyeqos və başqaları) fərqləndirirlər. İtaliyan tədqiqatçısı P.Balansia sırf və qarışıq modelləri ayırır: o, sırf modelə bazar iqtisadiyyatı modelini, (konstitusion “nəzarət edilən” və konstitusion “rəhbərlik edilən” bazar iqtisadiyyatı) və dövlət iqtisadiyyatı” modelini aid edir.

Bir çox tədqiqatçıların bu modelləri bazar iqtisadiyyatı, sosialist və post-sosialist iqtisadiyyatının konstitusiyaya modellərinə ayrılması fikri ilə biz də razılaşırıq.

Bəzi Qərb ölkələrində dövlət iqtisadi siyasətində əsas yer tutan iqtisadi münasibətlərin konstitusiyaya tənzimlənməsi konstitusiyalarda xüsusi olaraq təsbit olunmasa da bu problem yüksək səviyyədə həll edilir.

Beləliklə, dövlətin iqtisadi siyasəti konstitusion normalara, qanunvericilik və hüquqi bazaya əsaslanaraq iqtisadiyyatın inkişafı üçün nəzarətedici və stimullaşdırıcı mexanizm rolu oynayır. Hüquq və konstitusiyaya normaları cəmiyyətdə sosial və iqtisadi ədalətin bərqərar olmasında mühüm rol oynadığı kimi iqtisadi münasibətlər də hüquqi bazaya və konstitusiyaya normalarına təsir edir, bazar mexanizminə hüquq və konstitusion status verir.

İstinadlar:

1. Капыш В.П. Конституционные основы экономической деятельности//Право и современные государства. Москва: 2015, s.4-11
2. Левакин И.В. Экономический конституционализм России // Государство и право, 2018, №2, s.123-125
3. Бондарь Н.С. Экономический конституционализм России: очерки теории и практики. Москва: Норма, Инфра-М, 2017, 272 s.
4. Həsənov R. İqtisadi siyasət: metodologiya və praktika. Bakı: İqtisad Universiteti Nəşriyyatı, 2009, 282 s.
5. Видятина В.И. Экономическая теория. Москва: Инфра-М, 2012, 640 s.
6. Двинский М.Б., Почекутова Е.Н., Сердюк Н.П. Государственное управление экономики. Красноярск, 2007, 182 s.

7. Конституционная экономика / Ответственный редактор Г.А. Гаджиев- Москва: Юстицинформ, 2010, 320 с.

8. Концепция «Экономической конференции. Современные исследования Сб. науч.труд./РАН ИНИОН. Москва: 2008

9. Бондарь Н.С. Экономическое развитие общества в контексте решений Конституционного Суда РФ//Закон, 2006, с. 29-42

10. Концепции «Экономической конституции»: Современные исследования, 2008, 136 с.

11. Григорьева В.А. Конституционно-правовое положение государства в российской экономической системе. Монография. Москва: Инфра, 2015, 382 с.

12. Чиркин В.Е. Конституционные основы экономической системы России: необходимость, возможности, пределы и формы правового регулирования //// Экономика и современный менеджмент: новые подходы в теории и практике: I Международная научно-практическая конференция. Ростов н/Д, 2015, с.197 – 208

13. Баренбойм П.Д., Гаджиев Г., Лафитский В.И. Конституционная экономика: проблемы теории и практики// Журнал зарубежного законодательства и сравнительного правоведения, 2005, №2, с.3-17

14. Андреева Г.Н. Экономическая конституция в зарубежных странах. Москва: Юристь, 2006, 310 с.

КОНСТИТУЦИОННЫЕ ОСНОВЫ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ПОЛИТИКИ

Гюнай Маммадова*

Резюме

В статье утверждается о том, что основу экономической политики государства, экономической деятельности страны образует конституционное право. Далее раскрывается, что в современных социальных государствах экономические конституции стали конституционно-правовой основой социально ориентированной рыночной экономики. Кроме того, встречается также термин «экономический конституционализм». На сегодняшний день конституции защищают и развивают социально-экономические отношения. В заключении говорится, что экономическая политика государства бывает краткосрочной и долгосрочной, а также отражает в себе реалии конституционной структуры государства, наряду с экономической целесообразностью. А это свидетельствует о том, что положения конституции в сфере экономики обладают обобщенным и общественно значимым регулирующим потенциалом.

Ключевые слова: экономическая политика, конституционно-правовые основы, рыночная экономика, конституционализм, экономические реформы

CONSTITUTIONAL BASIS OF ECONOMIC POLICY

Gunay Mammadova**

Abstract

It is mentioned in the article that the basis of the states economic policy and the economic activity of the country is constitutional law. Further, it becomes clear that economic constitutions in modern social states have become the constitutional-legal basis of a socially oriented market economy. In addition, the concept of "economic constitutionalism" is also found. Today, con-

* Бакинский государственный университет

** Baku State University

stitutions protect and develop socio-economic relations. In the end, it is stated that the economic policy of the state is short-term and long-term, but also reflects the realities of the constitutional structure of the state with its economic expediency. This shows that the provisions of the constitution in the economic field have the potential of generalized and socially significant regulatory potential.

Keywords: *economic policy, constitutional and legal foundations, legislative acts, market economy, constitutionalism, economic reforms*